

Lina Mayim

Greta Thunbergs amerikanska förmödrar

Lina Mayim läser här tre ekofeministiska klassiker och hittar rötter till ”Fridays for the future”.

Mississippi mitten av 60-talet. En småbarnsmamma reser söderut för att stödja den lokala medborgarrättsrörelsen som i flera samhällen lever under belägring av Ku Klux Klan. Hon är heter Rosemary Radford Ruether och är forskare inom teologi och antikens historia. Radford Ruether kommer under de följande trettio åren att skapa en teoretisk grund till den kulturkritik som kallas ekofeminism.

Ekofeminism lyfter sambandet mellan mäns förtryck av kvinnor och samhällets dominans av jorden och naturen. Det är en holistisk teoribildning, ett paraply av olika tankar och perspektiv. I fokus finns en kritik av dualism; en uppdelning av verkligheten i motsatspar: ljus och mörker, ande och materia, kvinnor och män. Ekofeminister vill visa att åtskillnad leder till hierarkier och maktordningar. Ljuset, anden och det manliga värderas högre. Mörker, materia och kvinnor värderas lägre. Ekofeminismen vill synliggöra de här förtryckande strukturerna som verkar på olika nivåer. Det handlar om en symbolisk nivå, där språket är viktigt. Det handlar också om politik och konkreta åtgärder i samhället för att skapa jämlikhet mellan kvinnor och män, och för att uppvärdera naturen.

Ekofeministiskt manifest

Det är i USA och Europa som den här rörelsen växer fram under 70-talet, tillsammans med andra alternativrörelser som kritiserar miljöförstörelsen, krigsindustrin, rasismen och konsumtionssamhället. Under Vietnamkriget tar kritiken fart på allvar. I Kalifornien samlas studenter vid universitetet i Berkeley till omfattande

manifestationer. Under 90-talet blir ekofeminism ett globalt perspektiv som plockas upp av FN och arbetet omkring agenda 21. 1992 samlas kvinnor från hela världen till FN:s miljökonferens för att ta sig an de stora globala utmaningarna mot miljö och

materiella, inkl. den biologiska världen. Verkligheten delas upp och kategoriseras. Den värderas utifrån fasta, hierarkiska modeller där kvinnor betraktas som en underklass för att tjäna männen. Misstron mot kvinnor kommer att utvecklas så att kvinnan

”Ekofeminism lyfter sambandet mellan mäns förtryck av kvinnor och samhällets dominans av jorden och naturen.”

klimat. Den konferensen och fortsatta regionala möten som samlar kvinnor från både norra- och södra halvklotet, mynnar ut i dokumentet *Women's Action Agenda 21*. Det är det första internationella ekofeministiska manifestet för ekorättvisa och stärkande av kvinnors livsmöjligheter.

Tillbaka till Rosemary Radford Ruether som just möjliggör en första ekofeministisk analys och teori. Radford Ruether intresserar sig för den filosofiska dualism som hon menar är grunden till förtryck av både kvinnor och av naturen. Hon hittar rötterna till det tänkandet i antiken och det första århundradet. Hellenistisk filosofi och teologi tränger undan det hebreiska arvet, i kristen tradition. Det hebreiska tänkandet är också patriarkalt men är samtidigt holistiskt och kopplar ihop verkligheten. Det stora problemet kommer med ett grekiskt och platonskt tänkande, enligt Radford Ruether. Kristendomen har en skuld i monarkiska gudsbilder och en teologi som utvecklar alltmer misogyna drag och aversion mot det

till sist ses som roten till det onda (som hos vissa kyrkofäder under de första århundradena efter Kristus).

Radford Ruether arbetar på en symbolisk nivå med patriarkala normer inom kristen tro. Men hon arbetar också praktiskt för förändring. Allt sedan 60-talet i Mississippi har hon hållit fast vid det aktivistiska och behovet att tankar resulterar i handling. För henne är det inte tillräckligt att inom konsumtionssamhällets ramar engagera sig på ett individuellt plan. Radford Ruether argumenterar för en ny organisering av samhället i en slags ekofeministisk socialism. Självhushållning bör uppmuntras. Människor ska organiseras i små lokalsamhällen med demokratiskt styre. Det handlar om att leva hållbart, nära och jämlikt. Programmet liknar en föregångare till våra dagars ekobyar. Det handlar framförallt om ekorättvisa. Hon är den teolog som ständigt påminner om ekofeminismens koppling till kritiken av rasismen i USA. Hon vill ständigt vidga samtalet för fler röster, för att ekofeminism inte reduceras till

ett projekt för vita medelklasskvinnor vid universiteten.

Språkets teologiska konstruktioner

Att titta ordentligt på språkets teologiska konstruktioner och söka omformulera dem, är centralt för Sallie McFague. Ett par decennier efter Rosemary Radford Ruether skriver hon om metaforisk teologi. Det är en möjlighet för teologin att förstå sitt språk på ett konstruktivt sätt. På 60-talet slår den dekonstruktionistiska filosofin igenom i Europa. Det är en filosofi-kritik som vill plocka sönder språket och titta ordentligt på dess grund och byggstenar. McFague utgår från ett liknande synsätt och visar hur språk konstrueras för att vi ska förstå och hantera verkligheten. Detta har hon stor nytta av i sin ekofeminism. Det handlar om att plocka sönder de patriarkala och dualistiska modellerna i teologin, men framförallt om att bygga nya. Hon inspireras av processteologin för att söka ett språk om Gud och världen som är holistiskt, nyskapande och som bejakar mångfald. Det handlar inte om sanna eller osanna bilder utan om gudsbilder för vår tid som är bäst lämpade att uttrycka Guds frälsande närvaro här och nu.

McFague intresserar sig för gudsbilder som förenar ande och materia, och som inkluderar evolution och kosmologi. Kan vi förstå världen som Guds kropp? Universum som en organisk process där allt relaterar till varandra? McFague menar detta och konstruerar en kristen teologi, öppen mot Universum och som inkluderar allt liv, inte bara det mänskliga. Kosmos är Guds kropp, där alla livsformers unika kroppar ingår. Hon kritiserar en mekanisk modell för att istället visa på en organisk. Teologins svar på den ekologiska krisen är att tänka universum som Guds kropp. Universum är en organisk skapelseberättelse om hur allting relaterar, på nära eller avlägsna sätt. McFague kritiserar liksom Ruether den mekaniska naturvetenskapliga världsbilden och söker formulerar alternativ,

en organisk modell. Hon skriver för en teologi som inte planerar för det efterkommande livet. Som en räddningsplan, en evakuering efter katastrofen. McFague skriver för en teologi som lyfter fram livet här och nu, och omsorgen om jorden. Det handlar om att känna sig hemma i den bio-

logiska livssfären, tillsammans med andra varelser. Människan har ett ansvar att använda sina gåvor för att ta hand om det gemensamma hemmet. Livet på jorden är inte en tillfällig vistelse på hotell utan ett riktigt hem. Också McFague berör sociopolitiska frågor och behov av konkreta handlingar, i förhållande till konsumtions-samhället och klimatkrisen. Men hon är inte kollektivistisk eller socialistisk som Radford Ruether utan lämnar större vikt åt individ och det unika inom gemenskapen.

Treenighet och bekännelse

En kritik som riktas mot ekofeministisk teologi är att den saknar tydlig koppling till andra personen i treenigheten, och bekännelsen till Jesus Kristus. Det räcker inte att tala om Gud eller om den livgivande anden för att ekofeminism ska kvala in som kristen teologi, i alla fall så som den levs av troende inom kristna kyrkor och samfund. Var finns kristologin hos ekofeministiska teologer? Kristologin är en brottning och inte alldeles självklar. Feministiskt är det problematiskt med en manlig frälsare för kvinnor. Den traditionella kristologins fokus på inkarnationen som en mänsklig angelägenhet leder till att resten av skapelsen riskerar att hamna i skymundan. Ekofeministisk kristologi inspireras av Jesus handlingar under sitt liv: helande, upprättelse och befriande av marginaliserade kroppar, inte minst kvinnor. Vad Jesus gör är viktigare än vem han är. Radford

Ruether och Mc Fague bejakar framförallt evangeliernas berättelser om den levande Jesus, snarare än att Kristus dör (och uppstår). Samtidigt är korset och uppståndelsen inte utelämnade i deras teologier. Den ekofeministiska teolog som framförallt utvecklar en kosmisk kristologi, med

”Radford Ruether arbetar på en symbolisk nivå med patriarkala normer.”

korset och uppståndelsen i centrum, är den katolske teologen och ordenssystemen Elizabeth A. Johnson. Hon är en teolog med ett starkt genomslag både inom såväl akademi, kyrkor och ekumeniska organisationer.

Elizabeth Johnson skriver ekoteologi inifrån kyrkans horisont. De feministiska anspråken är mindre uttalade, men blir ändå en konsekvens av teologin. Hon vänder sig mot fokus på manliga kategorier och reduktion av frälsning till något som enbart gäller människor. Johnson knyter an till en katolsk tradition att förena vetenskap och tro, och har ett särskilt intresse för Charles Darwin.

Vi har kommit en bit in i 2000-talet när Johnson skriver kristologi med en tydlig udd riktad mot Anselms klassiska försoningslära som dominerat synen på frälsning i tusen år. Med Anselm fokuserar teologin på skulden som ska betalas. Människan är fördärvad. Gud är arg och kräver kompensation. För Johnson är detta en mycket problematisk gudsbild och tolkning av vad frälsning innebär. Till skillnad från McFague är Elizabeth Johnson mer intresserad av traditionen och att leta fram alternativa synsätt som redan existerar inom kyrkan och kristen teologi. Hon vill visa att Anselms försoningslära inte är den enda. Den är tvärtom en speciell tolkning som bryter med den hebreiska Bibelns Gud som välsignar, upprättar och helar. Ändå har Anselm haft ett enormt genomslag i kyrkan. Det är alltså en radikal kursändring som be-

hövs. Att Jesus inte dör som betalning för en skuld utan för att Gud älskar hela sin skapelse och delar dess lidanden. Johnson letar fram rötterna till en kosmologisk kristologi, där hela den biologiska världen inkluderas i Guds frälsning och Jesus död och uppståndelse. Hon hittar den hos Paulus, i romarbrevet 8, hos kyrkofadern Ireneaus och hos den medeltida mystikern Julian av Norwich. Det är teologi som beskriver hur hela skapelsen lider i födslovåndor. Det som Charles Darwin beskriver i sin evolutionsbiologi, påminner Johnson. Livet är en ständig kamp, för alla varelser. Samtidigt verkar Guds ande i allt på vägen mot försoning. Kristus har uppstått för hela Universum och visar på livets ständigt nyskapande karaktär. Den naturliga världen har redan del i Kristi kärlek och försoningen som omsluter allt levande. Det är inte revolutionär teologi men Johnson utvecklar språket för att tala

kristologiskt utifrån ekologiska perspektiv. Guds väg genom död till liv som evolutionsprocessen förmedlar.

Att Gud blir människa i Jesus Kristus fördjupar den inkarnation som redan skett med livets uppkomst i den andra Big Bang. Johnson refererar till katolsk teologi, inte minst Karl Rahner men också påven Johannes Paulus II för att visa att redan inkarnationen inkluderar alla livsformer, inte bara människan. Johnsons teologi har vunnit gehör i världen. Hon är översatt till många språk och läst inom både i och utanför kyrkan. Att bygga ekofeministisk teologi på en tydlig kristologi verkar vara en god strategi.

Förändring nu

Det har blivit 2019. Vi är framme i nutid. Greta Thunberg och *Fridays for the future* sätter klimatfrågan på världens agenda. Budskapet är hårt och direkt. Förändring nu! Går det

att förändra djupt rotade värderingar och handlingsmönster? Finns det en framtid för klimatet?

Inspiration i arbetet finns i de ekofeministiska förmödrarna som verkat i nästan 50. McFague avled 2019 men hennes banbrytande teologi fortsätter att påverka generationer av forskare som arbetar med hennes texter på teologiska fakulteter runt om i världen. Johnson och Radford Ruether som nu är i 70- och 80-årsåldern, är ännu högst produktiva och vitala med en ständig ström av nya böcker, artiklar och föredrag.

Min förhoppning är att Greta - när hon börjar känna sig sliten och tröttska läsa dessa kvinnor, och fatta mod. Se att hennes kamp; ja, den har nog precis börjat.

LINA MAYÏM

Pastorsadjunkt Vislanda-Blädinge,
Växjö stift.

**Vill du prenumerera på
Svensk Kyrkotidning eller
har du frågor om din
prenumeration?**

**Kontakta vår kundtjänst på:
prenumeration@svenskkyrkotidning.se**